

כִּי הִיא חֲכָמָתְכֶם וּבִינָתְכֶם

כללי קביעת הלוח, התקופות, ומועדי השנה
בלשון צח וקל, מלוקט מפי ספרים וסופרים

בעזרת צורי ויוצרי
שלמה אפרים בלאאמו"ר מיכאל עזרא רו"ד
פעיה"ק ירושלים תובב"א
מרחשון תשפ"ד

קו התאריך

הארץ הוא ככדור כנודע, וממילא תמיד חציו יום וחציו לילה, וא"כ בהכרח שיש מקום שהחמה שוקעת ומתחיל יום המחרת, שהוא ממש ליד צמו להמקום שהוא עודנו הלילה של אתמול, ששם מתחיל רק ליל של יום הקודם, וכיון שהוא ככדור, אין לו ראש או סוף, שנדע שמשם מתחיל היום, ולכן הוצרכנו לקבוע מקום מסוים לומר משם מתחיל היום. אומות העולם קבעו שגרינטש' הוא מקום האיפוס, וק"פ מעלות ממנו הוא הקו התאריך, כלומר שכשמתחיל ליל ב' במערב הקו, במזרחו מתחיל ליל א', וכמובן שקביעותם לא מעלה ולא מוריד לדיני התורה, ועל כן נחלקו בזה בעלי תריסין כדי לקבוע מהו שיטת התורה בזה, ומצינו ג' שיטות עקריים.

א. ע' רז"ה (ר"ה כ' נ' ד"ה כי סליק) דקבלה ביד חז"ל שהקו התאריך הוא בקצה המזרח, כלומר צ' מעלות למזרח ירושלים, וביאר דבריו, דכדור הארץ מחולק לד' חלקים, וטבור הארץ הוא ירושלים, וכנגדו יש טבור הים - ק"פ מעלות מירושלים, וביניהם יש קצה המזרח וקצה המערב מכוונים זו כנגד זו, וקיי"ל דבמולד זקן [כלומר שהמולד הוא אחרי חצות היום] בר"ה, דוחין ר"ה ליום המחרת, ואף שזמן המולד נקבע לפי הראייה בירושלים, מ"מ לא בעינן שיהא נראה באופק ירושלים, ודי לנו שיהא נראה במקום א' אפי' בקצה היישוב, והנה הלבנה מתכסה מעל פני אדמה עד כ"ד שעות אחרי המולד, דמפני דקותה א"א לראותה עד אז, ועל כן אם המולד בירושלים הוא כרגע לפני חצות ביום ב', הרי בהכרח שבמקום רחוק מירושלים לצד מערב, שהשקיעה והזריחה שם מאוחר מירושלים ביי"ח שעות ועודנו יום א' בשעת המולד בירושלים, תראה הלבנה שם בחידושה ביום ב' כרגע לפני השקיעה, ואז יהיה לילה ויום מן החודש ודי לנו בזה לקבוע יום ב' לר"ה, אמנם אם לא היה המולד עד חצות או לאחריו, בע"כ בקצה המערב לא תראה עד ליל ג', וא"א לקבוע ר"ה עד יום ג'.

נמצא שסוף היישוב הוא י"ח שעות למערב ירושלים שהוא שש שעות למזרח ירושלים, וכיון שהוא קצה היישוב, שם הוא הקו התאריך, ור"ל 90 מעלות למזרח ירושלים שהוא 125 מעלות למזרח גרניטש (שהרי ירושלים הוא ל"ה למזרח גרניטש).

וביאר החזו"א (או"מ סי' ס"ד נקו' י"ח שעות) שאין למטוח קו מקוטב הצפוני לקוטב הדרומי ולקבוע על פי זה דכל שהוא למזרח הוא מאוחר לירושלים, וכל שהוא למערב מוקדם לירושלים, דזה אינו, דא"כ נתת דברך לשיעורים, דאולי יהיו ב' שכנים זה אצל זה, ולזה הוא שבת ולזה יום א', אלא כל יבשת שהתחיל בתוך שטח המערבי לקו הזה, אף שנמשך ועובר את הקו דינו כמערב הקו ומוקדם לירושלים, אבל הים שעיקרו למזרח הקו, אף שנמשך מעבר לקו דינו כמזרח והוא מאוחר לירושלים, ונמצא שהקו התאריך הוא בחוף הים ביבשת סין, ולא שיש איזה קדושה בסין, רק שמשם נחשב שהתחיל הבריאה.

ולפי"ז שנחאי שהוא כ90 מעלות למזרח ירושלים הוא קודם לירושלים (ואפי' היה יומר מל' מעלות, כיון שנמשך היצטת למוך הים עדיין דינו כמזרח לירושלים), וסיביר שהוא 155 מעלות למזרח ירושלים, עדיין הוי כתוך הגבול, ודינו כמזרח לירושלים. וע"ע בחזו"א הנ"ל דכ"ה דעת הראב"ד (אף שמחולק עם הח"ה צפירוש דברי הגמ', מ"מ מודה שקנה המזרח הוא ממילת הנריאה) והרבה ראשונים.

והמעלה ביסוד זה, שאין שום 'שטח' הנקראת קו התאריך, רק החילוק בין יבשת לים, דאל"כ יהיה היכי תמצא כנ"ל של ב' שכנים.

עוד כ' (נצי"ט דברי הכוזרי) דאין לומר שהשבת בא"י נגרר בתר השבת בסין, דז"א, שהשבת ניתנה באופק א"י, וכשישראל שמרו שבת ראשונה במרה, בסין היה חסר ו' שעות משבת זו, ונמצא שרק בשבת השניה בא"י, היה אפשר לשמור שבת שלימה בסין, וא"כ אדרבא השבת בסין נגרר בתר השבת בא"י.

ומה שבחרו באופק שנחאי הוא מפני שירושלים נקרא טבור הארץ, לא רק מפני שהוא אמצע הארץ באופק, אלא שהוא גם באמצע היישוב בין קו המשווה לסוף היישוב בצפון, דאז היה הארץ מיושב רק עד ס"ו מעלות לצפון הקו המשווה, נמצא שאמצעו הוא ל"ג מעלות, וירושלים הוא בל"ב מעלות, ולא דקדקו חז"ל במעלה א' כדרכם תמיד. והנה בקצה המזרח באופק ירושלים, כלומר במעלה הל"ב, סוף היישוב הוא בשנחאי שהוא צ' מעלות למזרח ירושלים [ואף שהיום נתברר שאינו ממש צ' מעלות רק קצת פחות מזה, אולי נשטף חלק מהיבשת, או שלא דקדקו חז"ל בזה], ולכן קבעו חז"ל סוף היישוב באותו מקום. וע"ע אגרות חזו"א (מ"צ סי' קס"ג - קס"ה, ומ"ג סי' קפ"ו).

ב. החזו"א מביא שיטה אחרת, והוא מהר"ר מיכל טוקצינסקי זצ"ל (ראש שיבת עץ חיים ומייסד הלוח הארץ ישראל), שי"ב שעות למזרח ירושלים מקדים, וי"ב שעות למערב מאחרים, ולפי"ז הקו התאריך הוא בטבור הים.

ג. שיטת הבני ציון (מ"א ס' י"ד) הוא לפי מה דקיי"ל שהשמש התחיל תנועתה ביום ד' וג' שעות ביום, ונמצא שכשהיה ג' שעות ביום בירושלים, אזי למזרחו בריחוק ט' שעות (שכל שעה הוא ט"ו מעלות) והיינו קל"ה מעלות, היה השקיעה הראשונה, והתחיל יום ה', ולכן יש לקבוע הקו התאריך קל"ה מעלות למזרח ירושלים, שהוא ק"ע מעלות למזרח גרניטש, עיי"ש שהאריך בראיות לזה, וכן בירחון תורני אהל תורה (ירושלים, שנה ג', חוברת א' - ג', חש"י - כסלו תרפ"ח ס' ז"ב, עמ' קס"א ואילך).

ובזה הרחיק הרבה מדעת החזו"א, והוא נפק"מ להלכה, ביפן ונוי-זילאנד ועוד כמה איים בים, ומזה נולד המבוכה בשעת המלחמה, כשהיה יישוב ביפן [ולא כמו שטועים שהשאלה נשאלה בהיותם בשנחאי, דכנ"ל שבשנחאי אין שום שאלה] שאינו מחובר ליבשת סין, מתי לשמור יוה"כ, דבשנת תש"ב חל יוה"כ ביום ד' לשבוע, וכפי קביעות האו"ה הרי יפן הוא למערב קו התאריך, ונסתפקו מהי שיטת התורה בזה, ופסק החזו"א (הועמק נאגרות חזו"א ס"ז ס' קס"ז) "אחים יקרים, אכלו ביום הרביעי וצומו תענית יום כפור ביום חמישי ואל תחושו לשום דבר", כלומר שלפי דעת תורתנו הק' יפן הוא למזרח קו התאריך, ועל כן יש להם לשמור יוה"כ ביום שאחרי א"י ולא קודם לה, וממילא ביום שקבעו האו"ה ליום חמישי בשבוע הוא באמת לדידן יום רביעי, ועליהם לשמור אז יוה"כ. מ"מ יש לציין שבשעתו לא נהגו כמו החזו"א ורובם סמכו על הר"ר מיכל טוקצינסקי זצ"ל שהיה יותר מפורסם, וצמו ביום הרביעי לפני א"י.

ויסופר לדור שהרה"ק ר' שלמק'ה מזוועהיל זצוק"ל תמך בשיטת הגרי"מ, וזה הי' מהפעמים הבודדים שגילה דעתו בהלכה, ואף שלח להגרי"מ לחזק ידו שלא יפחד מהחזון איש, כי הצדק אתו. וע' באריכות ביסודי עולם (מ"א פכ"ד עמ' 381 ואילך).

וע"ע קו' דברי חכמים אריכות גדול בענין קביעות הקו התאריך, ובמאסף לכל המחנות (מ"א ס' י"ח ס"ק כ"ה) לקט ההלכות שיש בהם נפק"מ במיקום הקו התאריך, כגון אותו ואת בנו, ועניני טהרה וכדו'.

